

بررسی تغییرات کاربری اراضی زیست‌پذیر و اثرات زیست‌محیطی آن با تأکید بر حقوق محیط

زیست و نسل‌های آتی

معصومه بهاری

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته حقوق محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیکی، تهران، ایران

مریم ایلانلو

گروه جغرافیا، واحد ماهشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران

m.ilanlou@mhriau.ac.ir

آزاده نکوئی اصل اصفهانی

استادیار گروه محیط زیست، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۱

دریافت: ۱۴۰۲/۲/۳۰

چکیده

تغییر کاربری و پوشش زمین موضوع کلیدی تغییرات بوم‌شناختی و محیطی است تغییر کاربری زمین می‌تواند از راه تأثیر خود بر عملکرد و ارزش زیست‌بوم‌ها بر محیط زیست تأثیر بگذارد. در ایران در طی چند دهه اخیر تغییرات تغییرات کاربری اراضی به شدت صورت گرفته است. هدف از این پژوهش بررسی تغییرات کاربری اراضی و اثرات زیست محیطی آن با تأکید بر حقوق محیط زیست و نسل‌های آتی می‌باشد. این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی، به لحاظ داده کیفی و به لحاظ روش توصیفی - توسعه‌ای می‌باشد. برای انجام پژوهش از روش پیمایشی استفاده شده است. بدین ترتیب پرسش‌نامه‌ای از نوع باز با توجه به مبانی نظری پژوهش تهیه گردید و میان ۱۵ نفر از کارشناسان و خبرگان پخش گردید. برای گردآوری اطلاعات در این بخش از پژوهش، از فن مصاحبه و روش «گراندد تئوری» با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA استفاده گردید راهبرد این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، نتایج حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای، و سندکاوی و بررسی پیشینه پژوهشی مرتبط و نیز نظرات خبرگان، و صاحب‌نظران و کارشناسان امر گردآوری و دسته‌بندی می‌شود. از آنجا که نظریه بنیانی مبتنی بر داده‌های میدانی است لذا از فنون مشاهده مشارکتی و مصاحبه‌ی عمیق جهت گردآوری داده‌ها استفاده شد و داده‌های میدانی بر اساس اصول نظریه‌ی بنیانی و در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی مورد تحلیل و تبیین قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد که ۱۰ مقوله شناسایی شده است که هرکدام در ارائه الگوی نهایی مورد استفاده قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: تغییر کاربری اراضی، اراضی زیست‌پذیر، محیط زیست، نرم‌افزار MAXQDA

مقدمه

در قرن بیست و یکم، بشر وارد یک "دوره خطیر جهانی" شده است که در آن خطرات بهداشتی، مخاطرات اقتصادی و خطرات زیست محیطی در هم تنیده شده اند (لینس و همکاران^۱ ۲۰۲۱: ۲؛ مجمع جهانی اقتصاد^۲، ۲۰۲۲: ۲). تغییر کاربری و پوشش زمین^۳ موضوع کلیدی بوم‌شناختی و محیطی است تغییر کاربری زمین می‌تواند از راه تأثیر خود بر عملکرد و ارزش زیست‌بوم‌ها بر محیط زیست تأثیر بگذارد. زیست‌بوم‌های طبیعی منابع، خدمات و مزایای گوناگونی را برای انسان فراهم می‌کنند (دو و هانگ^۴، ۲۰۱۷: ۲۴۳). در دهه های گذشته، استفاده از زمین توسط انسان تا حد زیادی زیست‌بوم‌ها را از بین برده است (حسن و همکاران^۵، ۲۰۲۰: ۲۲) و زیگونگی را کاهش داده است (ژانگ و همکاران^۶، ۲۰۱۴: لی و همکاران^۷، ۲۰۲۲). چرخه اتمسفر را آشفته کرده، و منجر به فجایع طبیعی بیشتر و پی‌درپی و رویدادهای شدید آب و هوایی شده است (سخری و همکاران^۸، ۲۰۲۰: ۴).

به گفته سازمان ملل، دوره ۲۰۲۱-۲۰۳۰ یک دهه بازسازی بوم‌شناختی برای کاهش این اثرات در نظر گرفته می‌شود (استراسبورگ و همکاران^۹، ۲۰۲۰: ۲؛ فیشر و همکاران^{۱۰}، ۲۰۲۱: ۳). با این‌سان، در همان زمان، فعالیت‌های کاربری زمین که با فضایی زیست‌محیطی تداخل دارند، مانند گسترش جهانی شهری، تخریب جنگل‌های بارانی استوایی و ساخت و سازهای در مقیاس بزرگ در کشورهای در حال توسعه، ادامه می‌یابد (کلایف و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۶: ۲) و ایجاد یک خطر زیست محیطی بزرگ برای مثال، انتظار می‌رود، گسترش جهانی شهری آینده منجر به ناپدید شدن بیش از ۸۰ درصد از زیستگاه های زمین شود (چن و همکاران^{۱۲}، ۲۰۲۰: ۲). زیرساخت های ساحلی در ۲۵ سال آینده بین ۵۰ تا ۷۶ درصد گسترش خواهند یافت و زیست‌بوم‌های آب کم عمق را به طور جدی تهدید می‌کنند فلورل و همکاران^{۱۳}، ۲۰۲۱: ۱). با توجه به این موضوع، پیشگیری و کنترل خطرات بوم‌شناختی ناشی از تغییر کاربری زمین، عمدتاً از طریق ترویج احیای محیط زیست و توسعه پایدار ضروری است (لی و هوانگ^{۱۴}، ۲۰۱۵: ۲؛ ژانگ و همکاران^{۱۵}، ۲۰۱۸: ۳). منبع خطر زیست

---

¹ - Leins et al
² - WEF
³ - LUCC
⁴ - Dua & Huang
⁵ - Hasan et al
⁶ - Zhang et al
⁷ - Li et al
⁸ - Sekhri et al
⁹ - Strassburg et al
¹⁰ - Fischer et al
¹¹ - Clough et al.
¹² - Chen et al
¹³ - Floerl et al
¹⁴ - Li and Huang et al
¹⁵ - Zhang et al

محیطی شامل جنبه های متعددی مانند تغییرات طبیعی (به عنوان مثال، بلایای طبیعی) (ژائو و همکاران^{۱۶}، ۲۰۲۰) و فعالیت های انسانی (به عنوان مثال، شهرنشینی) (کانگ و همکاران^{۱۷}، ۲۰۱۸: ۱) است.

با این سان، در میان فعالیت های عظیم شگرف توسعه زمین برای پیگیری منافع اقتصادی، انسان ها ارزش خدمات زیست بوم^{۱۸} را نادیده گرفته اند و در نتیجه از زیان های زیست محیطی بزرگ رنج می برند. فعالیت های انسانی، از جمله کاربری زمین، توسعه زمین و رشد اقتصادی، در دهه های اخیر به طور چشمگیری بر محیط زیست تأثیر گذاشته است. در سطح جهانی، افزایش تغییرات کاربری زمین از کشاورزی به زمین شهری در اثر شهرنشینی محرک اصلی از دست دادن زمین کشاورزی بوده است. استفاده از اراضی و فعالیت های توسعه زمین تحت هدایت انسان کنونی همچنین باعث افزایش قابل توجه انتشار کربن شده است. هم‌دیدگی فزاینده ای وجود دارد که اثرات بوم‌ساختی و زیست محیطی باید در تصمیم گیری های کاربری زمین برای کاهش تخریب محیط زیست و تخصیص نادرست منابع اعمال شود (ژانگ و همکاران، ۲۰۲۰: ۲۳۲).

قانون گذار در ایران در راستای حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ ها و تداوم و بهره‌وری آنها اقدام به تصویب «قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها» در دهه ۷۰ خورشیدی کرده است و از آن پس فصل جدیدی در سیاست کیفری ایران نسبت به صیانت و حمایت از کاربری اراضی کشاورزی گشوده شد. اهمیت جلوگیری از تغییر کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها به قدری بود که در دهه ۸۰ قانون مورد بازنگری قرار گرفت و در کنار تعیین کیفر، تدابیر فوری و پیشگیرانه‌ای مانند توقف عملیات اجرایی و قلع و قمع بنا و مستحذات به پاسخ‌ها افزوده شد. پس از آن تغییرات قانون مجازات اسلامی در دهه ۹۰، سیاست های کیفری را در عمل با چالش های عدیده‌ای روبه‌رو ساخت که بر ابهامات این قانون بیش از پیش افزود (احمدزاده و رضایی‌پناه، ۱۴۰۰: ۲۲).

در سال های اخیر موج روزافزون آگاهی های مربوط به اهمیت محیط زیست، گستره کشورهای در حال توسعه را نیز فرا گرفته و در کنار سازمان های دولتی شان، مردم آن کشورها هم به طور انفرادی یا جمعی در راه پاسداری از سلامت محیط زیست و جلوگیری از فعالیت های مخرب آن، تلاش می کنند. اما بدیهی است که در یک روند مسالمت آمیز، به ثمر نشستن این تلاش ها صرفاً در گرو همکاری محاکم دادگستری خواهد بود. بی تردید مهم ترین هدف هر نظام حقوقی از وضع مقررات حقوقی تحقق عدالت است و بدیهی است که این وضع، در پی به نظم کشیدن روابط موجود در بین تابعان نظام حقوقی با در نظر داشتن رخدادهای قابل پیش بینی و به صورت کلی صورت می پذیرد. هم چنین به سبب گوناگونی اوضاع و احوال محیط بر هر قضیه، پیشرفت های علمی و تحولات اجتماعی ممکن است بین واقعه‌ی پیش بینی شده به وسیله حقوق و واقعه‌ی عینی فاصله بیفتد یا سکوت مقررات موضوعه و یا حتی تعارض آن ها با عدالت واقعی حادث گردد و همین امر منجر به ناکارآمدی مقررات حقوقی در آن موارد خاص شود (زارعی و همکاران، ۱۳۹۶).

¹⁶ - Zhao et al

¹⁷ - Kang et al

¹⁸ - ESV

پژوهش کنونی به بررسی چالش‌های موجود و ارائه راهکار برای موضوع بررسی تغییرات کاربری اراضی و اثرات زیست‌محیطی آن اختصاص یافته است.

روش پژوهش

این پژوهش از دو بخش تشکیل شده است. بخش نخست به تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از «مصاحبه‌ها» اختصاص یافته است. پاسخ‌های ۱۵ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران حوزه‌های حقوق محیط‌زیست با نرم‌افزار MAXQDA در سه مرحله «کدگذاری باز»، «کدگذاری محوری» و «کدگذاری انتخابی» مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. بخش دوم به بررسی داده‌های نظری در باب مقوله اراضی منابع طبیعی و مقولات حقوقی مرتبط با آن می‌پردازد تا بر اساس ترکیب این دو بخش «ارائه الگوی نهایی و کاربردی برای حل مشکلات تأثیرات زیست محیطی تغییرات کاربری اراضی زیست‌پذیر (شامل اراضی کشاورزی، جنگلی، مرتعی، پارک‌ها و بوستان‌ها و بیشه‌زارها و...) در پرتو حقوق محیط زیست» نهایی شود. راهبرد این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، نتایج حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای و سندکاوی و بررسی پیشینه پژوهشی مرتبط و نظرات خبرگان و صاحب‌نظران و کارشناسان امر جمع‌آوری و دسته‌بندی می‌شود. از آنجا که نظریه بنیانی مبتنی بر داده‌های میدانی است لذا از فنون مشاهده مشارکتی و مصاحبه‌ی عمیق جهت گردآوری داده‌ها استفاده شد و داده‌های میدانی بر اساس اصول نظریه‌ی بنیانی و در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی مورد تحلیل و تبیین قرار خواهند گرفت.

جدول ۱ اطلاعات جمعیت‌شناختی «شرکت‌کنندگان در مصاحبه» یا «خبرگان» را نشان می‌دهد:

جدول ۱: اطلاعات جمعیت شرکت‌کنندگان در مصاحبه

سطح تحصیلات مصاحبه‌شوندگان	
کارشناسی ارشد ۶	دکتری ۹
سوابق اجرایی مصاحبه‌شوندگان	
۱	نماینده مجلس
۶	استاد دانشگاه (منابع طبیعی، خاک‌شناسی، جغرافیایی طبیعی)
۴	مدیر حوزه محیط‌زیست
۲	وکیل دادگستری
۲	قاضی

اقدامات حاصله در MAXQDA با بخش کد وارد شده به شرح زیر می‌باشد:

همه کد بخش‌های موجود پیش از عمل واردات به صورت کد شده باقی می‌ماند. اگر بخش‌های اضافی در فایل وارد شده با یک کد به هر دو اسناد مشترک کدگذاری شود، بخش مزبور در پَرَوَنجای مقصد نیز کد خواهد شد. کدهای و subcodes در "سیستم کد" از فایل مقصد مورد مطالعه که مشاهده نشده‌اند، ایجاد خواهد شد. برای جلوگیری از برنامه نویسی مجدد یک بخش در حال حاضر وجود یک بخش نادیده گرفته می‌شود.

یادداشت‌های همیشگی در یک سند وارداتی وجود دارد. یادداشت یک گروه از اسناد یا اسنادها در "سیستم سند" به عنوان یک سند خبرنگاری متصل و یا متصل به کد در "سیستم کد" فرق می‌کند. از آنجا که نمی‌تواند از هر یادداشت بیش از یکی، وجود داشته باشد یکی از نسخه‌های این یادداشت باید نگهداری شود، و یکی دیگر نادیده گرفته می‌شود. اگر یادداشتی در حال حاضر در این پروژه وجود داشته باشد، نیازی نیست یادداشتی از این پروژه همراه آنها باشد.

متغیرهای متفاوت کمی به کار گرفته می‌شود. متغیرهایی که پیشتر در پژوهش وجود داشته‌اند و به طور خودکار ایجاد شده و برای مقادیر متغیر درج شده‌اند. اگر متغیرهایی از قبل وجود داشته باشند، فقط مقادیر به روز خواهند شد. مطمئن شوید که روش واردات به درستی انجام شده است، توصیه می‌شود که برای باز کردن اسناد، کدها بررسی شوند. همچنین می‌توانید یک لیست از تمام کدها و یادداشت‌های روزانه با "بررسی اجمالی از بخش‌های کدگذاری" و "بررسی اجمالی از یادداشت به دست آمده" داشته باشید.

به عبارت دقیق‌تر، نرم افزار، مصاحبه‌ها را به واحدهای معنایی شکسته شده، پس از مرور پی‌درپی هر واحد معنایی، کدهای مناسب هر واحد نوشته شد. سپس کدهای باز اولیه، بر اساس تشابه مفهومی و معنایی، دسته بندی و در نهایت در دسته های اصلی که کلی تر و مفهومی تر بود، قرار گرفتند. سرانجام پس از ادغام متوالی طبقات درون مایه های اصلی و نهفته در داده ها استخراج شدند (گودمن و دیگران^{۱۹}، ۲۰۰۵).

در این مطالعه مراحل مورد نظر اونگبوزی و لیچ (۲۰۰۶)، که برای تحلیل داده‌های کیفی مطرح کرده‌اند، مبنای عمل در تحلیل و تفسیر داده‌های کیفی قرار می‌گیرند. این مراحل عبارت‌اند از: تقلیل داده‌ها^{۲۰}، نمایش داده‌ها^{۲۱}، دگرگونی یا تبدیل داده‌ها^{۲۲}، همبستگی داده‌ها^{۲۳}، یکپارچه کردن داده‌ها^{۲۴}، مقایسه داده‌ها^{۲۵} و ادغام داده‌ها^{۲۶} نیز اعمال شده است.

19. Liang B, Goodman L, Tummla-Narra P, Weintraub S. A

20. Data Reduction

21. Data Display

22. Data Transformation

23. Data Correlation

24. Data Consolidation

25. Data Comparison

26. Data Integration

یافته‌های پژوهش

بخش اول: این بخش پژوهش حاضر از رویکرد کیفی و با استفاده از روش گراند تئوری انجام شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شده است. در این فصل به تحلیل مصاحبه‌ها ارائه شده است. این تحلیل با اتخاذ روش تحلیل تفسیری اشتراوس و کوربین و انجام فرایند کدگذاری باز و محوری صورت پذیرفته و در کدگذاری باز، نسخه برداری‌های مربوط به مصاحبه‌ها خط به خط مورد بررسی قرار گرفت و بر اساس برداشت‌های پژوهشگر، هر خط قالب یک مفهوم مرتبط کدگذاری شد و سپس در مرحله بعد مفاهیمی که دارای ایده‌ی مشترک بودند در سطحی با انتزاع بالاتر دسته بندی شدند و مقولات اولیه را تشکیل دادند و در نهایت بر اساس اشتراکاتی که میان مقولات اولیه وجود داشت، مقوله‌های اصلی یا «تم‌ها»^{۲۷} شکل گرفتند و در الگوی پارادایم داده بنیاد صورت بندی شدند. نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها در زیر ارائه شده است.

در مرحله کیفی طراحی الگو از روش تحلیل محتوای کیفی و کدگذاری نظری استفاده شده است. در روش تحلیل محتوای کیفی، جهت نظریه‌پردازی از مقوله‌هایی که ضرورتاً از داده‌های کیفی (مثلاً: مصاحبه‌های کیفی) اخذ شده‌اند، استفاده شده است. هر چند که می‌توان از روش‌های گوناگون کدگذاری نظری برگرفته از روش نظریه‌پردازی داده-بنیاد استفاده کرد. در این بخش ضمن بیان چگونگی انجام مصاحبه‌ها فرایند تجزیه و تحلیل اطلاعات را در قالب مراحل کدگذاری باز و کدگذاری محوری و گزینشی همراه با جداول کدگذاری مورد مذاقه قرار داده می‌شود. در این گام مصاحبه‌های عمیق و مرور تفصیلی ادبیات موضوع تحقیق انجام شد که خروجی آن جمع‌آوری داده‌های کیفی جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات بود.

تجزیه و تحلیل اطلاعات در این گام بر مبنای روش کدگذاری نظری انجام شد. کدگذاری نظری روشی است برای تحلیل داده‌هایی که به منظور تدوین یک نظریه به روش نظریه‌پردازی داده-بنیاد گردآوری شده‌اند. به عبارت بهتر کدگذاری عبارت است از عملیاتی که طی آن داده‌ها تجزیه، مفهوم‌سازی، و به شکل تازه‌ای در کنار یکدیگر قرار داده می‌شوند. این همان فرایند اصلی است که طی آن نظریه بر اساس داده‌ها تدوین می‌شود.

مراحل کدگذاری مورد استفاده در این تحقیق عبارتند از:

- کدگذاری باز
- کدگذاری محوری
- کدگذاری انتخابی

کدگذاری باز داده‌ها: در این مرحله کدگذاری باز مصاحبه‌های پیاده‌سازی شده و خلاصه نویسی‌ها صورت گرفت. کدگذاری باز^{۲۸} در طی مرور داده‌های جمع‌آوری شده انجام می‌شود. «استراوس» و «کوربین» کدگذاری باز را اینگونه توصیف می‌کنند «بخشی از تحلیل که مشخصاً به نام‌گذاری و دسته‌بندی پدیده از طریق بررسی دقیق داده‌ها مربوط می‌شود». به عبارت بهتر در این نوع کدگذاری مفاهیم درون مصاحبه‌ها طبقه‌بندی می‌شوند که به این کار مقوله‌پردازی گفته می‌شود. مقولات دارای قدرت مفهومی بالایی هستند زیرا می‌توانند مفاهیم را به دور محور خود جمع کنند. بدین ترتیب برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل تفسیری رویکرد مقایسه‌ی مداوم استراوس و کوربین استفاده شد. در این پژوهش جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به طور همزمان صورت گرفت. بر اساس این روش، بعد از اینکه هر مصاحبه انجام شد، آن را از نوار ضبط شده به روی برگه‌ها ثبت نموده و کدگذاری صورت گرفت. در گام نخست اول از تحلیل اطلاعات که کدگذاری باز است، ابتدا داده‌ها خط به خط خوانده و کدهای باز استخراج گرفت. کدهایی که اشتراک مفهومی داشتند در ذیل یک مقوله پرشماری گرفتند و بدین ترتیب مقولات متعددی شکل گرفتند. بر اساس مفاهیمی که در این گام حاصل گردید مقوله‌های اولیه شکل گرفتند.

در مرحله کدگذاری باز پژوهش حاضر، مصاحبه‌های صورت گرفته مورد بررسی دقیق و هنگام مطالعه آن‌ها پژوهشگر تلاش دارد عناصر تشکیل‌دهنده الگوی تحقق نهایی و کاربردی برای ارائه الگوی نهایی و کاربردی برای حل مشکلات تأثیرات زیست‌محیطی بررسی تغییرات کاربری اراضی با تأکید بر حقوق محیط‌زیست شامل معیارهای توانمندساز اجرای خط‌مشی و معیارهای نتایج اجرای خط‌مشی را شناسایی کند، مطرح می‌شود.

نتیجه این مرحله، خلاصه کردن انبوه اطلاعات کسب شده از مصاحبه‌ها و اسناد به درون مفاهیم و دسته‌بندی‌هایی است که در این پرسش‌های مشابه هستند. کدگذاری باز، موضوعات و مفاهیم را از عمق

جدول ۲ مقوله‌ها و مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌ها

مقوله ۱، اعتماد به توانایی و برنامه‌های سیاست‌گذاران حوزه محیط‌زیست	
مفاهیم	توانایی نظری و عملی سیاست‌گذاران (مصاحبه شماره، ۱، ۳، ۶)
	هماهنگی بین سیاست‌گذاران (مصاحبه شماره، ۳ و ۵)
	هماهنگی گفتار و رفتار سیاست‌گذاران (مصاحبه شماره، ۱، ۸)
مقوله ۲، نهادی شدن اصول حفظ محیط‌زیست	
مفاهیم	هم‌سویی سیاست‌گذاری‌های حقوقی با حفظ محیط‌زیست (مصاحبه شماره، ۳، ۵)
	تقویت نهادهای نظارتی مردمی (مصاحبه شماره، ۱، ۸)
	اختصاص و تغییر کاربری اراضی بر اساس ضوابط و معیارهای آمایش سرزمین (مصاحبه شماره، ۲، ۳)
	جلوگیری از تخلیه بی‌رویه منابع پایان‌پذیر و نیز تخریب منابع تجدیدپذیر (مصاحبه شماره، ۱)
مقوله ۳، داشتن نگاه انتقادی به نواقص قوانین موجود در زمینه حفظ محیط‌زیست	
مفاهیم	در نظر گرفتن پیچیدگی‌های زندگی در عصر جدید در تدوین قوانین (مصاحبه شماره، ۶، ۹).
	حقوق مالکیت تضمین شده مستلزم تعهدات قابل اجرا از سوی تمام گروه‌های سودبرنده (مصاحبه شماره، ۱، ۵).
مقوله ۴، مشارکت مردمی در مقابله با اثرات مخرب علیه محیط‌زیست	

تشکیل کمیته حقوق منابع طبیعی و محیط‌زیست در ساختار سازمان‌های مردم‌نهاد (مصاحبه شماره، ۱، ۳ و ۵)	مفاهیم
بیش جمع‌ی و همگرایی میان نهادهای مردمی برای حل مسائل و مشکلات (مصاحبه شماره، ۲، ۴، ۶)	
توانایی در ایجاد تیم و شکل‌دهی مفهوم ما (مصاحبه شماره، ۱ و ۵)	
مقاله ۵، تقویت بعد نظارتی دولت، مردم و سمن‌ها در واگذاری اراضی	
تقویت و احراز مالکیت دولت بر منابع طبیعی (مصاحبه شماره، ۳، ۶، ۹)	مفاهیم
واگذاری اراضی ملی و دولتی به بهره‌برداران عرفی و روستاییان به منظور ایجاد اشتغال پایدار و کاهش فشار بر منابع طبیعی (مصاحبه شماره، ۱)	
مقاله ۶، آموزش و هدایت مردم در جهت فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی	
آموزش حقوق محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی توسط دانشگاه‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد به مردم (مصاحبه شماره، ۲، ۳، ۶)	مفاهیم
آشنایی بهره‌برداران روستایی و عشایری با مبانی قانونی و قوانین ملی و بین‌المللی منابع طبیعی و محیط‌زیست (مصاحبه شماره، ۱۰)	
مقاله ۷، تاکید بر تقویت روحیه حفظ محیط‌زیست در سطح جامعه	
تعیین فعالیت‌های مبتنی بر ارزیابی اثرات حفظ منابع طبیعی (مصاحبه شماره، ۱، ۳، ۱۰)	مفاهیم
جایگاه معلمان در آموزش حفظ محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی به مردم (مصاحبه شماره ۲ و ۳)	
مقاله ۸، جایگاه متخصصین حقوقی در آموزش حفظ محیط‌زیست به مردم	
تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد تخصصی حقوق منابع طبیعی و محیط‌زیست با عضویت متخصصین حقوقی (مصاحبه شماره، ۱)	مفاهیم
تعیین و تدقیق حقوق و قوانین منابع طبیعی و محیط‌زیست توسط سازمان‌های مردم‌نهاد تخصصی (مصاحبه شماره، ۲، ۳)	
ارزیابی حقوقی اثرات زیست‌محیطی فعالیت‌هایی که احتمالاً اثر مشخص بر منابع طبیعی و محیط‌زیست دارند (مصاحبه شماره، ۹)	
بررسی و معمول داشتن پایش جای پای بوم‌شناختی (Ecologic foot print) در تمام فعالیت‌های زیستی، صنعتی و توسعه شهری	
مقاله ۹، انتقادات به آموزش‌های حفظ محیط‌زیست برای مردم	
تدارک نندیدن الزامات برای تحقق برنامه‌های بالادستی (مصاحبه شماره، ۱، ۵)	مفاهیم
آموزش‌های یکجانبه و خطی (مصاحبه شماره، ۳، ۶)	
مقاله ۱۰، ارزشیابی سیاست‌های رسمی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی از منظر حقوقی	
نداشتن یک چشم‌انداز و برنامه راهبردی در حوزه قوانین مرتبط با محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی (مصاحبه شماره، ۱، ۲ و ۶)	مفاهیم
نبود زبان و اندیشه مشترک از مفاهیم و اصطلاحات مذکور در حقوق محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی در نظام حقوقی ایران (مصاحبه شماره، ۱ و ۳)	
عدم توجه به حوزه ارزشیابی آموزشی و پژوهشی به‌عنوان یک حوزه تخصصی (مصاحبه شماره، ۱)	
نادیده گرفتن موانع درون فردی و اجتماعی مقابله‌کننده با حفظ محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی (مصاحبه شماره، ۱)	
عدم ارتباط بین کارکردهای مدیریتی نظام آموزشی یعنی برنامه‌ریزی و ارزیابی (مصاحبه شماره، ۱)	
عدم تبعیت کامل از یک الگوی جامع ارزشیابی (مصاحبه شماره، ۱)	
تصور محدود از دامنه حفظ محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی (مصاحبه شماره، ۸)	

داده‌ها به سطح آورد. این موضوعات و مفاهیم از پرسش اولیه تحقیق و مفاهیم در ادبیات و یا واژه‌های مورد استفاده مصاحبه اخذ شده‌اند. کدگذاری باز و مقوله پردازی داده در جهت شناسایی معیارها و زیرمعیارهای تبیین الگوی تحقق اجرای خط مشی برنامه‌های حفظ محیط‌زیست از منظر حقوقی می‌باشد.

در این بخش اطلاعات حاصل از مصاحبه با ۱۵ نفر در زمینه موضوع پژوهش که شامل ۳۰ مفهوم است که تحت ۱۰ مقوله قرار گرفته‌اند، در جدول ۱ به تفکیک ارائه می‌شوند.

در گام بعدی تلاش گردید مقوله های مشابه و مقارن در تم های اصلی جای گیرند بر اساس اشتراک مفهومی که مقولات با یکدیگر داشتند، تم ها، به شکل مفاهیم انتزاعی تری استخراج شدند. پس از تهیه و تنظیم جدول مفاهیم و مقولات آغازین به عنوان گام نخست تحلیل کیفی اطلاعات حاصل از انجام مصاحبه، برای تکمیل این فرآیند، مفاهیم حاصله در سطح بالاتر و تجربیدی تر جهت دستیابی به تم های اصلی، گروه بندی شدند. پس از مقایسه مقولات گروه بندی شده، مقولات مرتبط با یکدیگر در یک مضمون کلی دسته بندی شدند و بر اساس عناوین موجود در نظریه های مرتبط یا مفاهیم برخاسته از ادبیات پژوهش، عناوین کلی برای این مضمون ها در نظر گرفته شد. با توجه به هدف کلی پژوهش که در راستای الگوی نهایی و کاربردی برای حل مشکلات تاثیرات زیست محیطی بررسی تغییرات کاربری اراضی با تاکید بر "حقوق محیط-زیست و نسل های آتی" استخراج گردید.

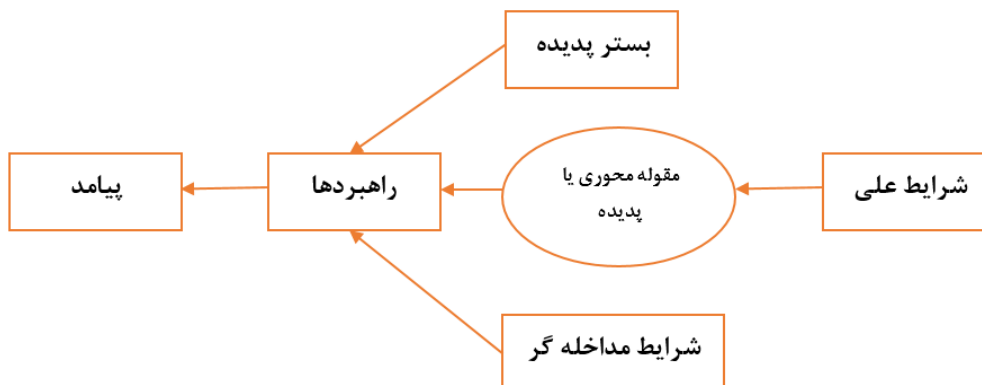
کدگذاری محوری: هدف از کدگذاری محوری ایجاد رابطه بین مقوله های تولید شده (در مرحله کدگذاری باز) است. این عمل معمولاً بر اساس الگوی پارادایم انجام می شود و به نظریه پرداز کمک می کند تا فرآیند نظریه پردازی را به سهولت انجام دهد. اساس ارتباط دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از مقوله ها قرار دارد. در کدگذاری محوری، با مجموعه ای سازمان یافته از کدها و مفاهیم اولیه روبرو هستیم که نتیجه بررسی دقیق و تفصیلی مقالات و مصاحبه ها در مرحله کدگذاری باز است. تمرکز این مرحله بیشتر بر کدها و مفاهیم و نه داده ها است. البته ممکن است که کدها یا مفاهیم جدیدی نیز در این مرحله ظهور یابند، ولی وظیفه اصلی، مرور و بررسی کدهای آغازین است و به سوی سازماندهی موضوعات، مفاهیم، دسته بندی ها و تعریف محوری مفاهیم کلیدی در تحلیل حرکت می کنیم.

بنابراین پرسشی که در مرحله کدگذاری محوری این پژوهش مطرح شد، عبارت است از:

آیا می توان مقولات گوناگون را درون یک توالی یا تسلسل سازماندهی کرد؟

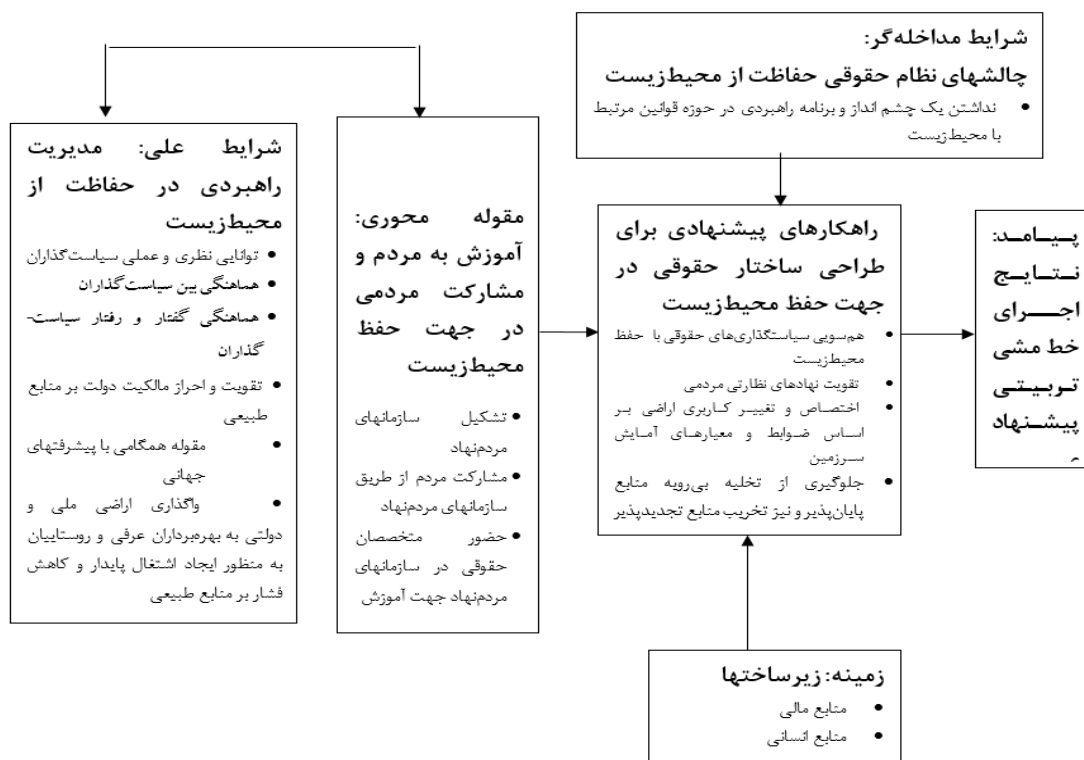
در این پژوهش کدگذاری محوری بر اساس استفاده از الگوی پارادایم (شکل ۱) صورت گرفته است. بنابراین دسته بندی های فرعی با دسته بندی اصلی مطابق با الگوی پارادایم مرتبط می شوند و هدف اصلی این است که پژوهشگر را قادر سازد تا به صورت نظام مند در مورد داده ها و مرتبط کردن آنها تفکر کند.

دسته بندی اصلی (مانند ایده یا رویداد محوری) به عنوان پدیده تعریف می شود و سایر دسته بندی ها با این دسته بندی اصلی مرتبط می شوند. شرایط علی، موارد و رویدادهایی هستند که منجر به ایجاد و توسعه پدیده می گردند. زمینه به مجموعه ای ویژه از شرایط و شرایط مداخله گر به مجموعه گسترده تری از شرایط اشاره دارند که پدیده در آن قرار دارد. راهبردهای کنش یا تقابل، به اقدامات و پاسخ هایی اشاره می کنند که به عنوان نتیجه پدیده رخ می دهند و در نهایت ستاده های - خواسته یا ناخواسته - این اقدامات و پاسخ ها به پیامدها اشاره دارند.

شکل ۱: الگوی پارادایم

شکل (۲)، ایجاد ارتباط بین مقوله‌های گوناگون شناسایی شده را در قالب الگوی پارادایم نمایش می‌دهد. آنچه در شکل ۲ به‌عنوان شکل برآمده از روش گراند تئوری برخاسته از تجزیه و تحلیل و کدگذاری در سه مرحله است و به دلیل آنکه روش پژوهش اکتشافی است، به تئوری بومی در زمینه الگوی تحقق اجرای خط‌مشی برنامه‌های حفظ محیط‌زیست از منظر حقوقی رسیدیم. در این الگو بر نقش محوری مدیریت عالی در سیاست‌گذاری تربیتی در حفظ محیط‌زیست و در ساختار کلان و نهادی شده این نظام تأکید شده است.

شکل ۲- کدگذاری محوری بر اساس الگوی پارادایم

کدگذاری انتخابی (مرحله نظریه پردازی): کدگذاری انتخابی عبارت است از فرآیند انتخاب دسته بندی اصلی، مرتبط کردن نظام مند آن با دیگر دسته بندیها، تأیید اعتبار این روابط و تکمیل دسته بندیهایی که نیاز به اصلاح و توسعه بیشتری دارند. در این مرحله به تجزیه و تحلیل کلی و ادغام کردن شرایط گوناگون پرداخته می شود که در کدگذاری محوری به آنها اشاره گردید. در کدگذاری انتخابی تلفیق داده ها اهمیت زیادی داشته و در رهیافت نظام مند برای آن رویه هایی مطرح می شود از جمله، به کارگیری یک روایت بر اساس روابط الگوی پارادایم.

به عبارت بهتر در کدگذاری انتخابی که مرحله اصلی نظریه پردازی به شمار می رود، مفاهیم بایستی به طور منظم به یکدیگر مربوط شوند. کدگذاری انتخابی بر اساس نتایج کدگذاری باز و کدگذاری محوری، مرحله اصلی نظریه پردازی است. به این ترتیب که مقوله محوری را به شکل نظام مند به دیگر مقوله ها ربط داده و آن روابط را در چارچوب یک روایت ارائه کرده و مقوله هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می کند.

وقتی هدف مطالعه شناخت کنش متقابل باشد، نخستین گام بیان روابط کنش-کنش متقابل با نزدیک ترین شرایط مؤثر به آن هاست. سپس پژوهشگر به دنبال وارد کردن طیف وسیع تری از شرایط و تحلیلها است. این کار کمک می کند که ماهیت پدیده و این که چه چیز باعث تداوم یا توقف آن شود روشن شده و نحوه شکل گیری آن توضیح داده می شود.

ممیزی پژوهش: در پژوهش کیفی ممیزی پژوهش اشاره به ساز و کارهایی دارد که برای تضمین تدریجی روایی و پایایی در طی فرایند پژوهش استفاده می شود. در ممیزی پژوهش محقق باید به ممیز نشان دهد که چگونه داده‌ها را جمع آوری کرده و چگونه با استفاده از مقوله‌ها نظریه پردازی کرده است. در این تحقیق از منابعی نظیر مصاحبه با خبرگان جهت جمع آوری اطلاعات استفاده شده است. دامنه جمع آوری داده‌ها و رسیدن به نظریه تحقیق در حدود دو ماه بوده است. یافته‌های پژوهش برای مشارکت کنندگان ارائه و متن نظریه توسط آنها مطالعه و نقطه نظرات آنها اعمال شده است. این پژوهش توسط ۱۵ نفر از اساتید این حوزه مورد مطالعه و بازبینی قرار گرفته است.

بخش دوم: با توجه به داده‌های نظری و مدل استخراج شده از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، الگوی تحقق اجرای خط‌مشی برنامه‌های حفظ محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی از منظر حقوقی دارای عناصر زیر است:

۱- مقوله محوری: آموزش به مردم و مشارکت مردمی در جهت حفظ محیط‌زیست

با توجه به اینکه مصاحبه‌های صورت گرفته، "آموزش به مردم و مشارکت در حفظ محیط‌زیست" را به‌عنوان مبنا و ستون اصلی تحقق اجرای الگوی پیشنهادی قلمداد کرده‌اند، پس از جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها در مرحله کدگذاری باز و بررسی ویژگی‌های ارائه‌شده، مقوله "حضور مردم و آموزش" به‌عنوان مقوله محوری انتخاب شد.

۲- شرایط علی

شرایط علی باعث ایجاد و توسعه پدیده یا مقوله محوری می‌شوند. از میان مقوله‌های موجود، "مدیریت راهبردی در حفاظت از محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی" به‌عنوان عللی تلقی می‌شوند که نقش پویا در اجرای خط‌مشی حفاظت حقوقی از محیط‌زیست داشته و تا این عوامل مهیا نشوند، حفاظت از محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی در سطح کلان از منظر دفاع حقوقی، محقق نمی‌شوند.

۳- راهکارهای پیشنهادی برای طراحی ساختار حقوقی در جهت حفظ محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی
راهکارهای پیشنهادی بیانگر رفتارها، فعالیت‌ها و تعاملات هدف‌داری هستند که در پاسخ به مقوله محوری و تحت تأثیر شرایط مداخله‌گر، اتخاذ می‌شوند. به این مقوله‌ها راهبرد نیز گفته می‌شود که در پژوهش حاضر عبارت‌اند از:

- هم‌سویی سیاست‌گذاری‌های حقوقی با حفظ محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی
- تقویت نهادهای نظارتی مردمی
- اختصاص و تغییر کاربری اراضی بر اساس ضوابط و معیارهای آمایش سرزمین
- جلوگیری از تخلیه بی‌رویه منابع پایان‌پذیر و نیز تخریب منابع تجدیدپذیر

۴- شرایط مداخله‌گر: چالش‌های نظام حقوقی حفاظت از محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آتی

شرایط مداخله‌گر عواملی هستند که در تحقق نظام حقوقی دفاع از محیط‌زیست در مقابل تغییرات اراضی، عوامل مؤثر هستند و می‌توانند به‌عنوان یک چالش و سد عمل کنند. عواملی که در پژوهش حاضر در الگوی پژوهش نقش عوامل مداخله‌گر را ایفا می‌کنند عبارت‌اند از:

- نداشتن یک چشم‌انداز و برنامه راهبردی در حوزه قوانین مرتبط با محیط‌زیست
- مقوله ساختار کلان و سطح نهادی آموزش رسمی

۵-بستر حاکم: زیرساخت‌ها

به شرایط خاصی که بر کنش‌ها و تعاملات تأثیر می‌گذارند، بستر گفته می‌شود. این شرایط را مجموعه‌ای از مفاهیم، مقوله‌ها یا متغیرهای زمینه‌ای تشکیل می‌دهند و در الگوی معرفی شده عبارت‌اند از: منابع مالی و منابع انسانی.

۶-پیامدها: نتایج تصمیم‌گیری

برخی از مقوله‌ها بیانگر نتایج و پیامدهایی هستند که در اثر اتخاذ راهبردها به وجود می‌آیند. در پژوهش حاضر، رخداد نتایج تصمیم‌گیری شامل نتایج برداشتی و نتایج عملکردی، نتیجه کنش‌ها و تعاملات ایجادشده و تأثیرپذیر از شرایط علی، مقوله محوری و بستر حاکم می‌باشد که عوامل متعددی را شامل می‌شود.

از سوی دیگر از مجموعه مباحث نظری نتایج ذیل حاصل می‌شود:

اراضی دولتی آن دسته از اراضی است که از آن دولت است، به تعبیر دیگر دولت هم مثل سایر اشخاص مالک آن است و می‌تواند مطابق مقررات ویژه و مربوطه آن را واگذار نموده و یا بفروشد.

۲- اراضی دولتی در ماهیت با سایر اراضی اعم از شخصی و ملی تفاوت دارد، زیرا اراضی شخصی آن دسته از اراضی است که از آن اشخاص خصوصی است و دولت نسبت به آن‌ها هیچ‌گونه حقوقی ندارد لیکن صرفاً و در موارد محدود مطابق مقررات ویژه می‌تواند در نحوه استفاده و بهره‌برداری از آن‌ها نظارت نماید. مثلاً نوع کشت و استفاده را تعیین می‌کند و یا از تبدیل آن‌ها جلوگیری نموده و نوع کاربری آن را تعیین و نظارت می‌نماید.

اما اراضی ملی که در قوانین غالباً از آن به‌عنوان منابع ملی نام برده می‌شود آن دسته از اراضی است که قانون‌گذار در آن‌ها اصل را بر حفاظت و جلوگیری از تبدیل و تصرف آن‌ها قرار داده و دولت مالک آن‌ها نیست بلکه به‌عنوان اموال عمومی و انفال می‌باشد. همچنان‌که در اصل (۴۵) قانون اساسی آمده است و صرفاً تصدی آن با دولت است و واگذاری، انتقال، فروش، بهره‌برداری و استفاده از آن‌ها تابع ضوابط ویژه است.

۳- تخریب و تصرف اراضی دولتی همچنان که در قوانین پیشین از جمله قانون مجازات عمومی آمده بود، جرم بوده و قانون‌گذار برای آن مجازات تعیین کرده است. امروزه نیز افزون بر مواد خاص از جمله ماده (۵۵) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور، مصوب ۱۳۴۶ تخریب و تصرف آن مطابق ماده (۶۹۰) قانون مجازات اسلامی جرم و فاعل آن مستوجب مجازات است.

۴- متصدی حفاظت از اراضی دولتی واقع در داخل محدوده خدماتی و همچنین داخل حوزه استحفاظی شهرها، وزارت مسکن و شهرسازی است و سازمان‌های دولتی مربوطه متصدی اراضی دولتی واقع در خارج از حوزه استحفاظی شهرهایند که از وزارت جهاد کشاورزی (سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور) می‌باشند. گفتنی است سازمان امور اراضی، متصدی اراضی موات خارج از حوزه استحفاظی شهرها می‌باشد که از جمله اراضی دولتی است.

۵- واگذاری، فروش و انتقال اراضی دولتی تابع قوانین خاص است به طوری که اگر وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی قصد فروش آن را داشته باشند حسب مورد رعایت قانون محاسبات عمومی و همچنین قانون وصول برخی از درآمدهای دولت نسبت به آن الزامی است.

۶- زمین در ایران همیشه مسئله و موضوع مهم چه نزد اشخاص خصوصی و همچنین نزد سازمان‌های دولتی و حکومت بوده است به همین جهت نظام‌ها و حکومت‌ها حسب مورد قوانین خاصی نسبت به آن وضع نموده‌اند و امروزه هم سازمان‌های نظارتی از جمله سازمان بازرسی کل کشور، عمده پرونده‌های مطروحه در دادگستری را پرونده‌های مربوط به تخریب و تصرف اراضی دولتی اعلام نموده و یکی از دغدغه‌های نظام را مقابله با پدیده زمین‌خواری اعلام نموده‌اند. پس با توجه به آنچه آمد می‌توان گفت که در قوانین کیفری ایران، محیط زیست شهری یک ارزش حمایت شده قلمداد شده است و جهت حمایت از آن مداخله کیفری انجام شده است که البته بصورت پراکنده در قوانین مختلف می‌باشد و همچنین ضمانت‌های اجرایی مقرر در آن اثربازدارندگی محسوسی ندارد.

مقررات‌گذاری اجتماعی، افراد و شرکت‌ها یا سطوح پائین‌تر حکومت را به منظور بهبود رفاه عمومی، وادار به انجام برخی اقدامات می‌کند. در یک جامعه قانون‌مند و دارای نظام آزاد، تمثیت چارچوب‌های اجتماعی با لحاظ کردن موقعیت‌های شهروندی صورت می‌پذیرد. این بدان معناست که ابزارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بهداشتی، سیاسی و زیست‌محیطی با تصمیمات قاطبه عموم که در کشورهای به مانند چین و ژاپن قابلیت اجرایی دارد و مداخلات حاکمیتی کم‌تر نمود داشته و اگر هم وجود داشته باشد بیش‌تر در جهت تسهیل امور است. در این راستا یکی از پر اهمیت‌ترین مراتب اجتماعی حفاظت از محیط‌زیست و بهداشت عمومی و داشتن محیط زیست سالم است. برای تحقق اهداف در چارچوب مناسبات شهروند قانون‌مدار، اصالت این مهم در پرتو قواعد و هنجارهای عرفی است. با این حال مقررات‌گذاری زیست‌محیطی مبین الزام جامعه مدنی به رویکرد مقررات‌گذاری اجتماعی است. هرچند مقررات‌گذاری در سطوح گوناگون بالادست از جمله مجریه و مقننه و گاه فراتر از قوای تصمیم‌گیری و گاه میان دست از جمله وزارتخانه یا اداره کل صورت می‌پذیرد اما در این فرآیند مراجع قانون‌گذاری در حوزه محیط زیست به‌خصوص در سطح تقنینی نقش بسیار مهمی ایفا می‌کنند. به نظر می‌رسد از یک سو مقررات‌گذاری زیست‌محیطی خود به‌صورت یک چارچوب جامع بوده و به دلیل اهمیت بسزای آن در رأس قرار بگیرد. از سوی دیگر شاید نگاه پایین دست به محیط‌زیست داشته باشیم و این مهم را زیرمجموعه مقررات‌گذاری اجتماعی بدانیم. در هر صورت مداخلات حاکمیتی با وجود ضعف‌های اجتماعی توجیه می‌شود. علی‌رغم همه این مسائل مقررات‌گذاری زیست‌محیطی از اهمیت فراوانی چه به لحاظ سیاسی، اقتصادی و چه به لحاظ فرهنگی و اجتماعی برخوردار است.

برخی از جرائم موجود در نظام کیفری ایران خاص محیط‌زیست با توجه به تغییر کاربری اراضی هستند. حمایت کیفری از محیط زیست در حقوق کیفری ایران به صورت یکپارچه و منسجم نبوده و در قوانین مختلفی به صورت نامتوازن صورت گرفته است. این عدم انسجام سبب بروز چالش‌های فراوانی از جمله ناسخ و منسوخ بودن قوانین می‌شود. در حمایت

کیفری قانون‌گذار از محیط زیست، نقایص زیادی وجود دارد که از منظر جرم‌شناسی همچون میزان اندک کیفرهای مقرر و ناتوانی آنها در بازدارندگی کیفری (و حقوقی) همچون حمایت کیفری از درختان چالشیهای بسیاری را بر جای می‌گذارد. هم‌چنین همان‌گونه که اشاره شد در برخی موارد با خلاءهای قانونی مواجه هستیم. بنابراین پیشنهاد می‌شود که مقنن در نخستین اقدام خویش به تدوین قانونی منسجم و یکپارچه زیست‌محیطی مبادرت ورزد تا از پراکندگی کنونی قوانین محیط زیستی جلوگیری به عمل آورد و در اقدام بعدی به اصلاح ضمانت اجرای قوانین زیست‌محیطی همت گمارد تا گامی مثبت برای جلوگیری از ورود آسیبهای متعدد به این حوزه برداشته شود. همچنین مقنن باید با بهره‌گیری از کارشناسان حوزه حقوق کیفری محیط زیست و فضای سبز به رفع چالشیهای موجود در عرصه حمایت کیفری از محیط زیست به طور عام نائل آید تا از تفاسیر ناروا در این عرصه پیش‌گیری و کمک شایانی به کارایی و پویایی حمایت کیفری از محیط زیست شده باشد.

نتیجه‌گیری

مقررات‌گذاری به‌طورکلی، متضمن وضع قواعدی است که فعالیت‌های مجاز و ممنوع در رابطه با افراد، شرکت‌ها یا سازمان‌های اداری دولت را مشخص می‌کند و همراه با مجازات یا پاداش یا هر دو می‌باشد. همچنین هدف از مقررات‌گذاری اجتماعی محدود یا ممنوع کردن رفتارهایی است که مستقیماً بهداشت عمومی، ایمنی و رفاه مردم را تهدید می‌کنند. این تهدیدات شامل آلودگی محیط زیست، محیط‌های کاری فاقد ایمنی، شرایط زندگی غیربهداشتی و محرومیت‌های اجتماعی هستند و مقررات-گذاری اجتماعی رفتار افراد، شرکت‌ها و سطوح پایین حکومت را مورد خطاب قرار می‌دهد. در این راستا رویکرد جدید سازمان‌های مقررات‌گذار، تسهیل پیاده‌سازی مقررات و ارتقای پذیرش و همراهی جامعه با اجرای مقررات است. تصمیم‌سازی‌های حاکمیتی نتیجه‌ای هم‌چون مقررات‌گذاری را در پی دارد. هرچند برخی براین باورند تمام تصمیم‌سازی‌ها حاکمیتی است و شهروندان نقشی ندارند، اما این مساله دیدگاهی سراسر پذیرفتنی نیست. چرا که هر جا عموم شهروندان از قوانین سرپیچی کنند این نشان از تخطی حاکمیتی در تصمیم‌سازی‌ها است؛ چراکه هر جا عموم شهروندان از قوانین سرپیچی کنند این نشان از تخطی حاکمیتی در تصمیم‌سازی‌ها است؛ بنابراین روند دیپلماسی عمومی همچنان در جریان است و این مهم در جریان تصمیم‌سازی‌های محیط زیستی هم نمود دارد. این روند در بستری استاندارد حرکت می‌کند و در ادامه مقررات‌گذاری محیط‌زیستی رخ می‌دهد. حال این مقررات‌گذاری محیط‌زیستی ابعاد گوناگونی را شامل می‌شود. این روند نشان از تکاپوی منسجم جامعه شهروندی بر مدار تصمیم‌سازی‌های محیط‌زیستی است.

در این راستا پیشنهاد می‌گردد که امر مقررات‌گذاری زیست‌محیطی که قطعاً شکاف بین تعهد و پیروی در حقوق محیط زیست را کم‌تر می‌کند را بایستی سازمان‌های صلاحیت‌دار در اولویت کار خود قرار دهند و این مهم زمانی که تحقق می‌یابد آثار آن را مشاهده می‌کنیم و نمونه بارز آن توافقی‌های نهادینه به‌منظور تصمیم‌گیری‌های زیست‌محیطی در سطح

مجله علوم جغرافیایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، دوره ۲۰، شماره ۴۷، تابستان ۱۴۰۳، صص ۱۱۷-۱۰۰

ملی است؛ بنابراین مقررات گذاری زیست محیطی در تمام بخش های ملی و بین المللی عمل می کند و به این ترتیب نه فقط ماهیت فراملی محیط زیست، بلکه وسعت و تنوع فراوان افراد و سازمان ها، از جمله کشورهای متأثر از تصمیم گیری محیط زیستی در پرتو دیپلماسی عمومی و محیطی زیستی را منعکس می کند.

منابع

۱. احمدزاده، رسول و رضایی پناه، احمد، ۱۴۰۰. سیاست کیفی ایران در قبال تغییر کاربری اراضی زراعی و باغها. مجله حقوقی دادگستری. دوره ۸۵، شماره ۱۱۳. بهار. صص ۱۹-۴۳.
2. Chen, Y., Wang, Y., Zhang, Y., Luan, Q., Chen, X., 2020. Flash floods, land-use change, and risk dynamics in mountainous tourist areas: a case study of the Yesanpo Scenic Area, Beijing, China. *Int. J. Disaster Risk Reduc.* 50, 101873.
3. Clough, Y., Krishna, V.V., Corre, M.D., Darras, K., Denmead, L.H., Meijide, A., Scheu, S., 2016. Land-use choices follow profitability at the expense of ecological functions in Indonesian smallholder landscapes. *Nat. Commun.* 7, 13137.
4. Dua, X, Huang, Z, 2017. Ecological and environmental effects of land use change in rapid urbanization: The case of Hangzhou, China, *Ecological Indicators*, Vol 81, pp 243-251.
5. Fischer, J., Riechers, M., Loos, J., Martin-Lopez, B., Temperton, V.M., 2021. Making the UN decade on ecosystem restoration a social-ecological endeavour. *Trends Ecol. Evol.* 36, 20–28.
6. Floerl, O., Atalah, J., Bugnot, A.B., Chandler, M., Dafforn, K.A., Floerl, L., Major, R., 2021. A global model to forecast coastal hardening and mitigate associated socioecological risks. *Nat. Sustain.* 4, 1060–1067.
7. Hasan, S.S., Zhen, L., Miah, M.G., Ahamed, T., Samie, A., 2020. Impact of land use change on ecosystem services: a review. *Environmental Development* 34, 100527.
8. Kang, P., Chen, W., Hou, Y., Li, Y., 2018. Linking ecosystem services and ecosystem health to ecological risk assessment: a case study of the Beijing-Tianjin-Hebei urban agglomeration. *Sci. Total Environ.* 636, 1442–1454.
9. Leins, J.A., Banitz, T., Volker, Grimm, Martin Drechsler, 2021, High-resolution PVA along large environmental gradients to model the combined effects of climate change and land use timing: lessons from the large marsh grasshopper, *Ecological Modelling*, Vol 440, 109355, <https://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2020.109355>
10. Li, G., Fang, C., Li, Y., Wang, Z., Sun, S., He, S., Liu, X., 2022. Global impacts of future urban expansion on terrestrial vertebrate diversity. *Nat. Commun.* 13.
11. Li, Y., Huang, S., 2015. Landscape ecological risk responses to land use change in the Luanhe River Basin, China. *Sustainability* 7, 16631–16652.
12. Sekhri, S., Kumar, P., Fürst, C., Pandey, R., 2020. Mountain specific multi-hazard risk management framework MSMRMF: assessment and mitigation of multi-hazard and climate change risk in the Indian Himalayan Region. *Ecol. Indicate.* 118, 106700.
13. Strasburg, B.B.N., Iribarrem, A., Beyer, H.L., Cordeiro, C.L., Crouzeilles, R., Jakovac, C. C., Visconti, P., 2020. Global priority areas for ecosystem restoration. *Nature* 586, 724–729.
14. WEF World Economic Forum, 2022. The Global Risks Report 2021. <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2021>
15. Zhang, F., Yushanjiang, A., Wang, D., 2018. Ecological risk assessment due to land use/ cover changes LUCC in Jinghe County, Xinjiang, China from 1990 to 2014 based on landscape patterns and spatial statistics. *Environ. Earth Sci.* 77.
16. Zhang, W., Chang, W., Zhu, Z., Hui, Z., 2020. Landscape ecological risk assessment of Chinese coastal cities based on land use change. *Appl. Geogr.* 117, 102174.
17. Zhang, Y., Li, X., Song, W., 2014. Determinants of cropland abandonment at the parcel, household and village levels in mountain areas of China: a multi-level analysis. *Land Use Pol.* 41, 186–192.

مجله علوم جغرافیایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، دوره ۲۰، شماره ۴۷، تابستان ۱۴۰۳، صص ۱۱۷-۱۰۰

18. Zhao, J., Zhang, Q., Zhu, X., Shen, Z., Yu, H., 2020. Drought risk assessment in China: evaluation framework and influencing factors. *Geography and Sustainability* 1, 220–228.